

POSITION

RALPH HEIEFORT

FUNKTIONEL UDDIFFERENTIERING

Det er notorisk svært at definere, hvad arbejde „egentlig“ er for noget. Det er der mange grunde til. En grund er, at arbejde, bogstaveligt talt, kan indkalkulere alle mulige former for menneskelig aktivitet. En anden grund er, at disse aktiviteter ikke lader sig præcisere uafhængigt af tid og rum; ud over at være mangetydigt i sig selv er det, der kvalificerer som arbejde, desuden også kontekstafhængigt. Vender man sig fra objektet til dem, som studerer objektet, er en tredje anledning at finde i det forhold, at der er adskillige akademiske discipliner, som studerer arbejde ud fra vidt forskellige forudsætninger og referencerammer. Med en nærmest uoverskuelig empirisk mangfoldighed melder spørgsmålet sig, om det fra netop antropologisk side er ønskværdigt overhovedet at forsøge at fremdestillere en analytisk essens af, hvad arbejde kan tænkes at være for noget. Mit korte svar på det spørgsmål er et utvetydigt *ja* – og nu skal jeg uddybe dette kategoriske svar.

Arbejde er nemlig – i moderne samfund – kendetegnet ved funktionel uddifferentiering, dvs. at samfundet forsøger at håndtere sine komplekse problematikker ved hjælp af en uddifferentiering i systemer og subsystemer (såsom politiske, økonomiske og juridiske systemer). Begrebet funktionel uddifferentiering, i den betydning, jeg i denne forbindelse operationaliserer det i, stammer oprindeligt fra Niklas Luhmann, men tanker om arbejdsdelingen i samfundet finder vi, som bekendt, allerede hos blandt andet Emile Durkheim og Karl Marx. Funktionel uddifferentiering er altså ikke noget nyt på den intellektuelle arena – det er snarere et (sociologisk) begreb, som antropologer instinktivt reagerer imod. Når jeg alligevel vil hævde, at funktionel uddifferentiering er af antropologisk relevans, skal det ses mod grundene, som jeg indledningsvis angav til, at det er svært at definere, hvad arbejde egentlig er for noget.

Som jeg ser det, skal en arbejdsantropologi for det første bestræbe sig på ikke at havne i en situation, hvor alle mulige aktiviteter kan behæftes med epithetet „arbejde“, eftersom begrebet i så tilfælde bliver mere eller mindre intetsigende; et katalog over aktiviteter, hvoraf nogle er centrale og andre perifere som arbejde betragtet. Moderne samfund er, uanset om vi synes om det eller ikke, baserede på pengeøkonomi, og dermed at man betaler for at nyde, ligesom man tager sig betalt for at yde. Hvis der ikke er en monetær transaktion involveret, er der heller ikke tale om arbejde, men om et andet fænomen som bedst lader sig analysere ud fra et andet begrebsapparat. Eksempelvis er

arbejdsløshed ikke en variant af arbejde, fordi man får penge for ikke at arbejde. Som arbejdsløs får man penge, fordi velfærdsstaten (også) har et monetært ansvar for sine medborgere – man får dem ikke for ikke at arbejde. Det er altså kun på et semantisk niveau, at arbejdsløshed er fravær af arbejde. Ligeledes forholder det sig med ubetalt arbejde, fx hjemmet; det eksisterer også kun på et semantisk niveau. Det, som rent faktisk forekommer i mange hjem, er „tjeneri“, alternativt „slaveri“, fra den ene parts side – dvs. i langt de fleste tilfælde fra kvindens side. Der findes flere eksempler, men det korte af det lange er, at der, som jeg ser det, er en overhængende risiko for, at jo mere arbejdsbegrebet udvides, jo større bjørnetjeneste gør man de grupper i samfundet, som de facto skulle behøve et mere strikt begreb.

Hvis vi forlader den politiske dimension, som er vedhæftet arbejdsbegrebet, har „arbejde“ historisk betragtet gennemgået store forandringer, og i denne forbindelse skal jeg blot anføre den ukontroversielle påstand, at der er kvalitativ forskel på, hvordan man opfatter arbejde i primitive og i senmoderne samfund – uanset geografisk placering. Den komparative dimension af arbejde, som analytisk begreb, bør altså nærmere forholde sig til rummet end til tiden. Med begrebet funktionel uddifferentiering in mente mener jeg således, at man må jævnføre arbejde i samtiden på tværs af rummet, og at det således er mere adækvat at, eksempelvis, jævnføre „arbejde“ i Danmark og Malaysia i dag, medens det modsat risikerer at blive en sammenligning mellem æbler og pærer at jævnføre „arbejde“ i dagens Danmark med, hvordan det var på Gorm den Gamles tid, eftersom „arbejde“ i sidstnævnte tilfælde er substantielt forskelligt.

Relevansen af funktionel uddifferentiering fremkommer, for antropologiens vedkommende, derimod først, når den konkretiseres og kontekstualiseres. Og det er netop i konteksten, og dermed feltarbejdet, at arbejdets horisontale og vertikale forgreninger og implikationer lader sig belyse. I mit eget feltarbejde, som for en stor del har været henlagt til domstolsforhandlinger, viser det sig således, at funktionel uddifferentiering kan forklare, hvorfor involverede parter i den aktuelle sag agerer og argumenterer, som de gør – *uden* at henfalde til mere eller mindre psykologisk orienterede forklaringsmodeller. Man skulle kunne sige, at parterne agerer ud fra de strukturelle forudsætninger, som deres arbejde stiller til rådighed. Samtidig er det i det aktuelle tilfælde netop via feltarbejde og kontekstualisering, at der fremtræder et helhedsbillede af domstolsforhandlingerne og parternes ageéren, som i sin helhed afviger ret så radikalt fra de enkelte forhandlinger (som har pågået ved flere forskellige domstole) isoleret set.

Samfundet er opbygget af en mængde forskellige og autonome subsystemer, som alle har hver deres funktion i samfundet. Modsvarende er selve den funktion, dvs. det arbejde, som udføres i de enkelte subsystemer, ligeledes kendetegnet ved funktionel uddifferentiering. For nu at udtrykke det lidt firkantet har vi eksempelvis inden for sundhedssektoren både læger og tandlæger, og vi er ikke et øjeblik i tvivl om, hvilken funktion de respektive udøver – eller for den sags skyld, hvem vi henvender os til, hvis vores husdyr skulle gå hen og blive syge. Ligeledes kender vi også forudsætningerne for, hvornår vi kan henvende os til den ene eller anden udøver – dvs. den nødvendige institutionelle kontekst.

„Arbejde“ i antropologisk forstand bør altså ikke adskille sig fra „arbejde“ inden for andre videnskabsområder, som beskæftiger sig med moderne eller senmoderne samfund, ved at være mere inkluderende, men derimod gennem at være mere kontekstualiserende end andre videnskabsområder.